

ԱՆՆԻ Ա. ՖԻՇԵՆԿԸՄԱՆ

ԳԱԱ պարամոլության ինստիտուտ, պ.գ.թ.

ՍՈՒՐԻԱՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՕԺԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆԸ 1988 Թ. ՍՊԻՏԱԿԻ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԷՆ ՏՈՒԺԱԾ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻՆ

Քանալի բառեր՝ Սուրիա, սուրիահայություն, Սպիտակի երկրաշարժ, Հայաստանի աղէտնալներու օգնութեան կեդրոնական յանձնախումբ, Սփիւռքահայութեան հետ մշակութային կապի կոմիտէ, Հայաստանի Օգնութեան Սուրիահայ Կանանց յանձնախումբ

1988 տարին ազգային Չարթօնքի, պայքարի ծաւալման նոր ընթացք առած էր երբ աննախատեսելի աղէտը՝ Դեկտեմբեր 7-ի երկրաշարժը, իր ամբողջ ուժգնութեամբ ցնցեց Հայաստանն ու հայ Սփիւռքը:

Համաշխարհային մակարդակով բարեսիրական ու մարդասիրական կազմակերպութիւններ օգնութեան փութացին առ Հայաստան: Սփիւռքը ոտքի էր. ցաւը՝ անդարման, կորուստը՝ մեծ: «... Երկրաշարժի առաջին իսկ օրից սփիւռքը մէկ մարդու նման ոտքի կանգնեց, դրսեւորեց հայրենիքին անմիջապէս օգնութեան հասնելու, ամէն կերպ նրան սատար լինելու հաստատ վճռականութիւն եւ կեցուածք»¹:

Երկրաշարժի առաջին իսկ օրերուն Հայաստան ժամանեցին արտասահմանէն մասնագէտներ՝ փրկարարներ, բժիշկներ,

¹ «Հայրենիքի ձայն» շաբաթաթերթ, 4 հունվար 1989, N 1 (1222), Երևան: Տե՛ս նաեւ՝ Հայաստանի ազգային արխիւ (յետայսու՝ ՀԱԱ), ֆ. 875, ց. 16, գ. 26, թ. 37:

դեղագործներ, սփիւռքահայ հասարակական եւ մշակութային գործիչներ, գործարար շրջանակներու ներկայացուցիչներ, ՀԲԸՄ-ի կեդրոնական վարչութեան փոխնախագահ Լուիզ Սիմոն-Մանուկեան, Ամերիկայի «Հայկական համագումար» կազմակերպութեան նախագահն ու Սփիւռքի ներկայացուցիչները, որոնց կարգին Սուրիայէն՝ Սուրէն Յարութիւնեան եւ ուրիշներ²: Հայաստան ժամանեցին նաեւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոս Գարեգին Բ., Հայ կաթողիկէ եկեղեցւոյ պատրիարք Յովհաննէս-Պետրոս ԺԸ. Գասպարեանը, թեմակալ առաջնորդներ եւ այլ եկեղեցականներ:

Օգնութեան փութացին նաեւ Հայաստանաբնակ սփիւռքահայ ուսանողները. «Արմենփրես կը յայտնէ, որ Լիբանանէն, Սուրիայէն, Իրանէն սփիւռքի ուսանողներ բեռնակրութիւն կ'ընեն ... օգնելու համար աղէտեալներուն»³:

Սփիւռքի տարածքին արդէն ծաւալած էր օգնութեան հրատապ գործը, որ կը տարուէր ներհայկական եւ միջպետական ճանապարհներով եւ շօշափելի տարողութիւն ստացած էր:

Սուրիահայութիւնը (ազգային կուսակցութիւններ, մշակութային եւ մարզական միութիւններ, դպրոց ու եկեղեցի) եւս, առաջին իսկ օրէն լծուած էր Հայաստանի աղէտեալներու գործին. անմիջական կարիքի՝ պիտոյքներու, հաւաքումը մնայուն լարուածութեան մէջ պահած էր բոլոր շրջանները. ակումբներն ու կեդրոնները խճողուած էին տարբեր տեսակի մթերքներով, հանդերձանքով, որոնք Սուրիոյ պետութեան տրամադրած

² «Հայրենիքի ձայն» շաբաթաթերթ, 4 հունվար 1989, N 1 (1222), Երևան:

³ «Արարատ» օրաթերթ, ԾԳ. տարի, թիւ 13847 (48), 12 Յունուար 1989, Պէյրութ:

նպաստին հետ ու անոնց ճամբով մաս առ մաս պիտի ուղարկուէին Երեւան:

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսութիւնը եւս ձեռնաձալ չմնաց: 11 Դեկտեմբեր 1988թ.-ին Անթիլիասի մայր տաճարի մէջ կաթողիկոսութիւնը խորհրդակցական ժողով գումարեց եւ առաջացուց պատուիրակութիւն մը, որ ՆՍՕՏՏ Գարեգին Բ.-ի հովանաւորութեամբ մեկնեցաւ Հայաստան: Պատուիրակութիւնը այցելեց աղէտի գօտի, հանդիպեցաւ Հայրենի պետական այրերուն եւ խորհրդակցեցաւ ՆՍՕՏՏ Վազգէն Ա. վեհափառ հայրապետի հետ այն միջոցներուն մասին, «որոնցմով միասնաբար եւ համազգային ամբողջական ու անխտրական տարողութեամբ», կարելի պիտի դառնար իրականացնել վերականգնումը աղէտէն քանդուած քաղաքներուն եւ գիւղերուն⁴:

Երկու վեհափառները «Կոչ մեր ժողովուրդին»⁵ հաղորդագրութեամբ հանդէս եկան համայն հայութեան. «Հոգեւոր արիութեամբ ու ազգային համախմբուածութեամբ՝ մէկ սիրտ, մէկ կամք դարձած, կազմակերպուած ու ծրագրուած ձեւով»⁶ շարունակեն իրենց աշխատանքը ամոքելու ցաւը իրենց ազգակիցներուն՝ հանգանակութեամբ նպաստելու կործանուած քաղաքներուն եւ շէնքերուն վերակառուցման աշխատանքին:

ՆՍՕՏՏ Գարեգին Բ. Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոս իր թեմերու Առաջնորդներուն ուղարկած նամակի մէջ կը յայտնէր

⁴ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւն, արխիւատուն, Բերիոյ թեմ, (յետայսու ՄՏԿԿԱ ԲԹ), հաւաքածոյ (հ.) 3, ց. 1, թղթ. 39, թ. 94, (համարակալ 444:88 նամակ, Անթիլիաս, 24 Դեկտեմբեր, 1988): (ուղղուած Տ. Սուրբէն արք. Գաթարոյեանին): Տե՛ս նաեւ՝ «Էջմիածին» ամսագիր, ԽԵ. տարի, Նոյեմբեր- Դեկտեմբեր, թիւ 11–12, Էջմիածին, 1988, էջ 24–33: «Վերածնված Հայաստան» հանդես, N 1 (514), Հունվար 1989թ., Երևան, էջ 29:

⁵ Տե՛ս «Բագին», ամսագիր, ԻԸ. տարի, թիւ 1–2, Յունուար-Փետրուար, 1989, Պէյրույթ, էջ 3–5, «Կոչ մեր ժողովուրդին»:

⁶ «Բագին», նոյն տեղը, էջ 4–5:

Վազգէն Ա. վեհափառի յանձնարարութիւնը, որուն համաձայն՝ հանգանակութիւնը կամ նուիրահաւաքը կատարել համազգային, միասնական ոգիով: Շարունակել սկսուած հանգանակութեան գործը եւ հաւաքուած գումարները յանձնել թեմական կառոյցներուն՝ մինչ նոր տնօրինում: Ժամանակաւորապէս հայրենիք չուղարկել աղէտեալներուն օգնութեան համար դեղորայք, սննդեղէն, բժշկական դարմանումի յատուկ գործիքներ, հագուստեղէն, ծմեռային պաշտպանութեան համար ծածկոյթներ՝ բաւարարուելով մինչ այդ ուղարկուած անհրաժեշտ օգնութեամբ հայկական եւ միջազգային կամակերպութիւններու կողմէ⁷:

8 Դեկտեմբեր 1988 թ.-ի երեկոյեան Բերիոյ թեմի առաջնորդ՝ Սուրէն արք. Գաթարոյեան, Յովսէփ արք. Պասմաճեան (կաթողիկէ հայոց առաջնորդ) եւ վերապատուելի Պարգեւ Աբարդեան (աւետարանական համայնքի), Բերիոյ թեմի ազգային իշխանութեան քաղաքական ժողովը, հայկական բարեսիրական, մշակութային, մարզական ու տիկնանց բոլոր կազմակերպութիւնները կը համախմբուին Հալէպի Ազգային Առաջնորդարանի դահլիճը խորհրդակցական հանդիպում ունենալու եւ յանձնախմբային աշխատանքները պատշաճ կերպով կազմակերպելու:

Միասնական էր ողջ հայութիւնը: Բժ. Թորոս Թորանեան կը գրէ. «Այսպիսի միասնականութիւն քիչ անգամ տեսնուած է: Արդեօք, մենք հայերս, միայն ահաւոր դժբախտութեան օրերո՞ւն իրար[ու] մօտ պէտք է ըլլանք»⁸: Կը Կազմուի «Հայաստանի [հայ] աղէտեալներու օգնութեան կեդրոնական յանձնախումբ» մը, որ-

⁷ ՄՏԿԿԱ ԲԹ, հ. 3, ց. 1, թղթ. 39, թ. 95–96:

⁸ **Թորանեան Թորոս**, Սուրիահայութիւնը եւ ... Հայաստանի երկրաշարժը, Պէյրութ, 1990, էջ 15:

պէսզի Հալէպի, Լաթաքիոյ, Քեսապի, Գամիշլիի, Հասաքէի ողջ հայութիւնը մասնակից դարձնեն կազմակերպուելիք ձեռնարկներուն: Յանձնախումբին մաս կը կազմէին իւրաքանչիւր քաղաքական կազմակերպութենէ եւ իւրաքանչիւր յարանուանութենէ մէկական ներկայացուցիչներ⁹. իսկ նախագահին էր Բերիոյ թեմի Առաջնորդ Սուրէն արք. Գաթարոյեան: Յանձնախումբի կողքին պիտի գործէին ենթայանձնախումբեր՝ տնտեսական, ապրանքներու գնումը կազմակերպելու նուիրահաւաք, հանդերձահաւաք եւ անհրաժեշտ բժշկական, իրեր եւ դեղեր հայթայթելու¹⁰:

Կեդրոնական յանձնախումբի կողմէ կը հրապարկուի կոչ մը, որ կը բովանդակէր աղէտալի երկրաշարժը մանրամասնող տեղեկութիւններ եւ միաժամանակ կը թելադրէր.

ա. Փակել բոլոր հայկական վարժարաններն ու գործատեղիները:

բ. Հայկական եւ քրիստոնէական բոլոր եկեղեցիներուն զանգակները ղողանջել Ուրբաթ առաւօտեան ժամը 10-10.30:

գ. Կիրակի՝ 11 Դեկտեմբեր 1988 թ.-ին հայկական բոլոր եկեղեցիներուն մէջ հոգեհանգստեան արարողութիւն կատարել Հայաստանի աղէտեալներուն հոգիներուն համար:

դ. Առկախել բոլոր պարահանդէսներն ու խրախճանքները մինչեւ 31 Դեկտեմբեր 1988¹¹: «... Փակուեցան հայկական բոլոր վարժարանները, գործատեղիներն ու հաստատութիւնները,- կը գրէ Լեւոն Շառոյեան,- հայկական եւ քրիստոնէական բոլոր եկե-

⁹ ՀԱԱ, ֆ. 875, ց. 15, գ. 226, թ. 8:

¹⁰ «Ազդակ» օրաթերթ, ԿԲ. տարի, թիւ 244 (17201), 29 Դեկտեմբեր 1988, Պէյրութ:

¹¹ Նոյն տեղը: Տե՛ս նաեւ Թորանեան Թորոս, նշվ. աշխ., էջ 54–55:

ղեցիներու զանգերը կը ղօղանջէին Ուրբաթ առաւօտ, կ'առկախուէին բոլոր պարահանդէսներն ու խրախճանքները»¹²:

Անսալով զոյգ վեհափառներու կոչին նուիրահաւաքի եւ կազմակերպչական աշխատանքներուն, երէցներու կողքին իրենց մասնակցութիւնը բերաւ նաեւ նոր սերունդը:

8 Դեկտեմբեր 1988 թ.-ին նոյն նպատակով, Դամասկոսի հայոց առաջնորդարանի Ազգային քաղաքական ժողովի կողմէ կը հրապարկուի «Կոչ դամասկահայութեան», որ կը թելադրէր՝ սուգ 9–10 Դեկտեմբերը, հոգեհանգստան պաշտօն կատարել զոհուածներուն, դադրեցնել «ամէն տեսակի հրապարակային եւ ոչ մշակութային ձեռնարկներն ու խրախճանքները»¹³: Համայնքի նախաձեռնութեամբ կ'առաջանայ «Հայրենի աղէտեալներուն օգնութեան մարմին»¹⁴, որ նախօրօք կատարուած պայմանաւորուածութեան հիման վրայ հանդիպում կ'ունենայ Սուրիոյ Արաբական Հանրապետութեան վարչապետի հետ. «Այս հանդիպումը տեղի կ'ունենայ Սուրիոյ հանրապետութեան նախագահ Հաֆէզ ալ-Ասատի անմիջական ցուցմունքներով եւ հովանաւորութեամբ»¹⁵: «Հայրենի աղէտեալներուն օգնութեան մարմին»-ը հանդիպում կ'ունենայ երկրի փոխ նախագահի դոկտ. Մուհամմետ Չուիէյր Մշարքայի հետ, ուր Դամասկոսի համայնքը իր պատրաստակամութիւնը կը յայտնէ ծրագրուած օժանդակութիւններու իր աջակցութիւնը:

¹² «Յառաջ» օրաթերթ, 64-րդ տարի, թիւ 16.930, 19 Յունուար 1989, Պոսթըն:

¹³ **Թորանեան Թորոս**, նշվ. աշխ., էջ 59:

¹⁴ **Թորանեան Թորոս**, նշվ. աշխ., էջ 60: Պէյրութի «Արարատ» օրաթերթի թղթակիցը Դամասկահայ «Հայրենի աղէտեալներուն օգնութեան մարմին»-ի փոխարէն կը յիշէ «Հայաստանի օգնութեան դամասկահայ յանձնաժողով». խօսքը նոյն յանձնաժողովի մասին է տարբեր անուանումներով: Տե՛ս «Արարատ» օրաթերթ, ԾԳ. տարի, թիւ 13846 (47), 11 Յունուար 1989, Պէյրութ, էջ 3:

¹⁵ **Թորանեան Թորոս**, նոյն տեղը:

Արաբական «Պաաս» ընկերվար կուսակցության բիւրօն եւս կազմած էր «կեդրոնական հանգանակիչ վերին մարմին մը» դոկտ. Մուհամմէտ Զուհէյր Մշարքայի նախագահութեամբ¹⁶:

Հոմասահայ փոքրաթիւ համայնքը նոյնպէս Ս. Մեսրոպ եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր Ս.Պատարագ կը մատուցէ Հայաստանի աղէտի զոհերու յիշատակին նուիրուած (քարոզով հանդէս կու գայ Տ. Արարատ վրդ. Գալթաքճեանը)¹⁷:

Դամասկոսի թեմի առաջնորդ Տ. Ոսկան եպս.Գալփաքեան, թեմի անդամներէն ոմանց հետ աղէտէն ետք կ'այցելէ Հայրենիք եւ ականատես կ'ըլլայ «սրտակեղէք» տեսարաններուն: Առաջնորդը խօսելով Սուրիոյ հայ համայնքի ցուցաբերած օժանդակութեան մասին կը փոխանցէ, թէ «արդէն տասներորդ ինքնաթիռն է, որ սիրիաբնակ հայերը ուղարկում են իրենց եղբայրներին»¹⁸: Առաջնորդը անդրադառնալով Սուրիոյ նախագահի Հաֆէզ ալ-Ասատի ընծեռած հնարաւորութիւններուն կ'ընդգծէ՝ «Պրեզիդենտի յատուկ որոշմամբ մեզ հնարաւորութիւն է ընծեռուած ցանկացած ժամանակ անվճար օգտուել ատոտրանպորտից եւ Սիրիայի աւիաընկերութեան ինքնաթիռներից»¹⁹: Այս մասին կ'անդրադառնան Դամասկոսի ազգայիններէն Նուպար Մելիքեանն ու Սարգիս Քէշիշեանը²⁰ 1989թ.-ի գարնան, երբ յա-

¹⁶ «Ազդակ» օրաթերթ, ԿԲ. տարի, թիւ 244 (17201) 29 Դեկտեմբեր 1988, Պէյրութ, էջ 3:

¹⁷ «Արարատ» օրաթերթ, ԾԳ. տարի, թիւ 13846 (47), 11 Յունուար 1989, Պէյրութ, էջ 3:

¹⁸ «Հայրենիքի ձայն» շաբաթաթերթ, 13 դեկտեմբեր 1989, N 50 (1271), Երևան, էջ 7:

¹⁹ Նոյն տեղը:

²⁰ Նուպար Մելիքեան կը ներկայացնէր Սուրիոյ Համագգային մշակութային միութեան Դամասկոսի շրջանային վարչութիւնը: Սարգիս Քէշիշեան՝ Դամասկոսի Հայ կաթողիկէ համայնքը: Քէշիշեանի խումբը կը բաղկանար 6 անձերէ՝ Սուրէն Այտինեան (ՀԲԸՄ), Ժիրայր Գրիգորեան (Թեքէեան մշակութային միութիւն), Ասատուր Հալուկեան (Նոր Սերունդ մշակութային միութիւն), Մանուկ Պալեան

տուկ առաքելութեամբ կը գտնուէին Երեւան. «8-ը յունուարի, 10 հոգի յանձնախումբով, ներկայացանք նախագահին (խօսքը Սուրիոյ նախագահի մասին է **Ա.Ֆ.**): Հոն տրուեցաւ մեր ըրածներու մանրակրկիտ զեկուցումը եւ մեր գաղութի շնորհակալական խօսքը կառավարութեան»²¹:

Սուրիոյ Նախագահ Հաֆէզ ակ-Ասատ, անդրադառնալով հայ ժողովուրդի զարթօնքին ու 1988 թ.-ի աղէտին այսպէս կ'արտայայտուի. «Հայը ամէն տեղ ներկայացուցիչներ ունի, ասորը շնորհիւ աշխարհի բոլոր ժողովուրդները ձեզի կը հասնին: ...Մի մտահոգուիք, եթէ որեւէ ժամանակ, որեւէ օգնութեան կարիք պիտի ունենաք ձեր արինակիցներու համար, դիմեցէք ինձի, դիմեցէք որեւէ նախարարի, որովհետեւ ձեզի կը սիրեն, չեն մերժեր ձեր խնդիրքները»²²:

Սուրիահայ պատուիրակութիւնը հանդիպում կ'ունենայ նաեւ պետական մարմիններուն հետ, որուն իբրեւ արդիւնք կը ստորագրուի համաձայնագիր՝ աղէտեալներուն համար կառուցուելիք բնակարաններու ներքին կահաւորումներու վերաբերեալ²³:

11 Դեկտեմբեր 1988 թ.-ին Դամասկոսէն Հալէպ կը ժամանեն սովետական դեսպանատան հայ կցորդը՝ Մարտին Շահնազարեանն ու Դամասկոսի ազգայիններէն Սուրէն Յարութիւնեանը՝ խորհրդակցելու Սրբազան հօր եւ Կեդրոնական մարմինին հետ²⁴:

(Յառաջդիմական միութիւն): Տե՛ս «Վերածնված Հայաստան» հանդես, N 6 (519), Հունիս 1989թ., Երևան, էջ 24:

²¹ «Վերածնված Հայաստան» հանդես, N 6 (519), Հունիս 1989 թ., Երևան, էջ 26:

²² Նոյն տեղը, էջ 26:

²³ Նոյն տեղը, էջ 24:

²⁴ «Ազդակ» օրաթերթ, ԿԲ. տարի, թիւ 244 (17201) 29 Դեկտեմբեր 1988, Պէյրութ, էջ 3:

Բերիոյ հայոց թեմի առաջնորդարանը, հայկական եկեղեցիները, մշակութային միութեանց բոլոր կեդրոնները նուիրահաւաքման աշխատանքներուն վայր դարձած էին: «... լծուեցան նուիրահաւաքի աշխատանքին եւ սկսան շրջիլ թաղ առ թաղ, այցելել հայկական բոլոր տուները եւ հաւաքել մեր ժողովուրդին լիաբուռն նուէրները»²⁵:

Այնուամենայնիւ, հանդերձահաւաքման եւ նուիրահաւաքման գլխաւոր կեդրոնը Հալէպ քաղաքի նորակառոյց ՀԱՅ ԿԵԴՐՈՆՆ էր, որ կ'անուանուէր Արամ Մանուկեան ժողովրդային տուն: Արամ Մանուկեան Հայ Տունը կեդրոն հանդիսացած էր Հալէպէն, Գամիշլիէն, Լաթաքիայէն, Ռազզայէն, Քեսապէն, Եագուպիէն, Տէր Զօրէն, Հոմսէն եւ Ճէզիրէի այլ շրջաններու հայութեան կողմէ առաքուած հանդերձանքին եւ այլ պիտոյքներու մթերման:

Սուրիոյ իշխանութիւնը, որ դիւանագիտական, մշակութային եւ տնտեսական կապեր ունէր Խորհրդային Միութեան հետ ոչ միայն իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Հայաստանի եւ Խորհրդային Միութեան ղեկավարութեան, այլեւ նուիրահաւաքման աշխատանքին նուէրներով մեծապէս կ'օժանդակէ Հայաստանի աղէտեալներուն: Սուրիական կառավարութեան որոշումով ծնունդ կ'առնէ «Հայաստանի ժողովուրդին օգնելու վերին յանձնաժողով»²⁶, որ Սուրիոյ բոլոր նահանգներուն մէջ կ'ունենայ իրեն ենթակայ մասնաճիւղային յանձնախումբեր եւ տեղական թերթերու մէջ հրապարակուած կոչով տեղացի արաբ ժողովուրդը կը հրաւիրէ հանգանակութեան եւ նուիրահաւաքի: Դեկտեմբեր 13-ին Սուրիոյ կառավարութեան առաջին օժանդակութիւնը, 2 բեռ-

²⁵ «Յառաջ» օրաթերթ, 64-րդ տարի, թիւ 16.930, 19 Յունուար 1989, Պոսթըն:

²⁶ Նոյն տեղը:

նատար օդանավ Դամասկոսէն կ'առաքուի Հայաստան: Սուրիական կառավարութեան թոյլտուութեամբ Դեկտեմբեր 15-ին երկու բեռնատար օդանավ կ'ուղարկուի Երեւան: «Որպէս անմիջական օգնութիւն, սուրիական կառավարութիւնը երկու օրուան ընթացքին Հայաստան ուղարկեց 4 բեռնատար օդանուներ մօտ 200 թոն դեղեր, ծածկոցներ, բրդեղէն, սննդամթերք եւ դաշտային հիւանդանոցի կազմաձեւեր»²⁷:

Սուրիոյ կառավարութեան եւ արաբ ժողովուրդի անսակարկ մարդասիրական օժանդակութիւնը բարձր կը գնահատուի Հայաստանի ժողովուրդի եւ իշխանութեան կողմէ ու առ ի երախտագիտութիւն 1995 թ.-ին նախագահական հրամանագիրով Երեւանի լաւագոյն կառոյցներէն մէկը կը տրամադրուի որպէս դեսպանատուն Սուրիոյ Արաբական Հանրապետութեան²⁸:

Ափիւքսահայութեան հետ մշակութային կապի կոմիտէի Արեւելեան երկիրներու բաժինի վարիչ՝ Լ. Գասպարեան Արեւելեան երկիրներու հայ համայնքներու օգնութեան մասին համառօտ տեղեկութեամբ կ'անդրադառնայ նաեւ Սուրիոյ հայ համայնքին ուր կը յայտնէ, որ համայնքը կառավարութեան հետ համատեղ օժանդակութիւն առաքած է աղէտեալներուն, «որոնք «Զուարթնոց» հասած են երկու օդանուներով»²⁹: «Ալիք» օրաթերթը եւս անդրադառնալով սուրիական պետութեան մարդասիրական օժանդակութեան կը գրէ. «Սիւրիայից երեքշաբթի օրը, երկու օդանուներ են առաքել Հայաստան, երկրաշարժի աղէտեալ-

²⁷ Նոյն տեղը:

²⁸ بولاديان أرشاك، العلاقات الأرمنية-السورية شراكة تاريخية بمناسبة مرور ٢٥ عاما على إقامة العلاقات الدبلوماسية، دمشق-٢٠١٧، ص ٩٣ .

(Փոլտեան Արշակ, Ալ-աալալաթ ալ-ալմանիէ-ալ-սուրիէ շարաքէ թարիիսիէ պի մունասապադ մրուր 25 աաման ալա իկամէթ ալ-ալակալթ ալ-տիպլոմասիէ, Դամասկոս, 2017, էջ 93):

²⁹ «Յառաջ» օրաթերթ, 64-րդ տարի, թիւ 16.933, 24 Յունուար 1989, Պոսթըն:

ներին պետք եղած ապրանքներով բեռնաւորած»³⁰: Դամասկոսէն Նուպար Մելիքեան «Վերածնված Հայաստան» հանդէսի թղթակիցին, Երեւան, կը յայտնէ որ 1988 թ.-ի Դեկտեմբերէն մինչեւ 1989 թ.-ի Յունիս ամիս Սուրիայէն ուղարկուած են 14 ինքնաթիռ, որմէ 6-ը սուրիահայ համայնքի կողմէ է: «Փետրուարի 2-ին դարձեալ հոս էինք, զինուորական ինքնաթիռով ապրանք բերած էինք, յանձնեցինք Սփիւքահայութեան հետ մշակութային կապի կոմիտէի տնօրինութեան»³¹: Այս օժանդակութիւններուն մաս կը կազմէին դեղորայք, ծածկոց, հագուստեղէն եւ այլ պիտոյքներ: Օդանաւի թռիչքի ժամանակ օդանաւակայան եկած են Սուրիոյ նախագահի փոխանորդը, որ միեւնոյն ժամանակ Սուրիոյ օժանդակութիւնները հաւաքող յանձնախումբի պատասխանատուն էր:

Հայ ժողովուրդին իրենց վշտակցութիւնը յայտնելու համար Բերիոյ թեմի Ազգային Առաջնորդարան³² եւ Դամասկոսի հայոց առաջնորդարան³³ կ'այցելէին պետական աւագանին, Իսլամ համայնքի կալուածոցի (Վազըֆի) տնօրէնը, Հալէպի բոլոր օտար պատուոյ հիւպատոսները (դանիական, շուէտական, պելճիքական, աւստրիական, յունական), քրիստոնեայ համայնքապետերը, պաղեստինեան կազմակերպութիւններ, բարեսիրական միութիւններ եւ այլն³⁴:

³⁰ «Ալիք» օրաթերթ, 58-րդ տարի, թիւ 269 (14.824), 14 Դեկտեմբեր 1988, Թեհրան:

³¹ Նոյն տեղը:

³² «Վերածնված Հայաստան» հանդէս, N 6 (519), Հունիս 1989, Երեւան, էջ 24:

³³ «Արարատ» օրաթերթ, ԾԳ. տարի, թիւ 13846 (47), 11 Յունուար 1989, Պէյրութ, էջ 3:

³⁴ «Վերածնված Հայաստան» հանդէս, N 6 (519), Հունիս 1989 թ., Երեւան, էջ 24:

Հալէպի հայ աւետարանական երեք եկեղեցիներուն մէջ՝ Հայ աւետարանական Էմմանուէլ, Նահատակաց եւ Բթթէլ, տեղի ունեցած են միջոցառումներ նուիրուած Հայաստանի երկրաշարժի զոհերուն յիշատակին, ուր բանախօսութեամբ հանդէս եկած են հանրաճանաչ մտաւորականներ եւ աւետարանական համայնքի ներկայացուցիչներ: Համայնքի անդամներու հրամայական պահանջքն էր ծրագրել յատուկ համահաւաք նուիրուած հայրենիքի աղէտեալներուն, որու նպատակն էր հանդերձահաւաքի եւ նուիրահաւաքի աշխատանքով նպաստել անօթեան հայրենակիցներուն³⁵:

Արդարեւ, 1988 թ.-ի Դեկտեմբերի կէսէն մինչեւ 1989 թ. Յունուար Հայաստան կ'ուղարկուի ութ «ապրանքատար հսկայ», իւրաքանչիւրը 40 թոն ապրանքով, որմէ հինգը սուրիական պետութեան կողմէ, երկուքը՝ հալէպահայութեան եւ մէկը դամասկահայութեան կողմէ³⁶:

Հետաքրքիր է այն փաստը, որ Պաղեստինի Ազատագրութեան Դեմոկրատական ճակատի ներկայացուցիչները եւս արեան տուչութեան ճանապարհով իրենց աջակցութիւնը յայտնած էին Հալէպի Ազգային Մշակութային միութեան վարչութեան՝ «տրամադրելու մարդկային արին եւ զայն ղրկելու Հայաստան եթէ նման օգնութեան»³⁷ կարիքը անհրաժեշտ է: Այս մասին Ազգային Մշակութային միութեան վարչութիւնը 22 Յունուար 1989 թուակիր նամակով կը տեղեկացնէ Սփիւռքահայութեան հետ մշակութային կապի կոմիտէի նախագահ Կարլէն

³⁵ «Ջանաւեր» ամսաթերթ, ԾԲ. տարի, թիւ 1, Յունուար 1989, Պէյրութ, էջ 19–21:

³⁶ «Արարատ» օրաթերթ, ԾԳ. տարի, թիւ 13846 (47), 11 Յունուար 1989, Պէյրութ, էջ 3:

³⁷ ՀԱԱ, ֆ. 875, ց. 15, գ. 10, թ. 22:

Դալլաքեանին: Վերջինս իր պատասխան նամակին մէջ ուղղուած Ազգային Մշակութային միութեան վարչութեան շնորհակալութիւն կը յայտնէ Պաղեստինի Ազատագրութեան Դեմոկրատական ճակատի ներկայացուցիչներուն եւ կը փոխանցէ, որ «այժմ նման օգնութեան կարիքը չի զգացուում»³⁸:

10 Փետրուար 1989 թ.-ին Դամասկոսի ՀԲԸՄ-ի ՀԵԸ-ի գործադիր մարմինը նամակով կը դիմէ Կարլէն Դալլաքեանին՝ խնդրելով որ Դամասկոսի հայ համայնքը տեղեակ ըլլայ «Համազգային մեծ աղէտի՝ երկրաշարժի պատճառած վնասներուն, հետեանքներուն եւ այլ մանրամասնութեանց»³⁹ մասին, միաժամանակ յառաջիկայ շաբաթներու ընթացքին կոմիտէի կողմէ նշանակուած պատասխանատու մը ուղարկել Դամասկոս «սպառնալիչ լուսաբանութիւն տալու» համայնքի հասարակութեան⁴⁰:

9 Փետրուար 1989 թ.-ին Սուրիոյ Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան Շրջանային վարչութեան անդամներէն բժ. Ատանալեան, Լեւոն Գասպարեանին ուղարկած նամակով կը տեղեկացնէր 8 Դեկտեմբեր 1988 թ.-ին Հալէպի մէջ յառաջացած «Հայաստանի երկրաշարժի աղէտեալներու օգնութեան կեդրոնական» մարմինի մասին: Ատանալեան կը վկայէ որ ողջ սուրիահայութիւնը «առանց վերապահութեան, մեծ նուիրումով մասնակցեցաւ հանգանակութեան աշխատանքին.»⁴¹: Ան կը յայտնէ, որ Հայաստան ուղարկուած օգնութենէն բացի, հանգանակութենէն որոշ գումար մը աւելցած է եւ որովհետեւ «մենք փող չենք կարող փոխադրել, քանի որ Սուրիական օրէնք-

³⁸ Նոյն տեղը, թ. 21:

³⁹ Նոյն տեղը, գ. 226, թ. 1:

⁴⁰ Նոյն տեղը, թ. 1:

⁴¹ Նոյն տեղը, թ. 8:

ները արգելում են, եւ խիստ պատիժներու ենթակայ»⁴² ուստի կը մտածեն համագաղութային միասնական ձեռնարկներով աւելցնել այդ գումարը եւ Կոմիտէի հետ խորհրդակցաբար զանոնք յատկացնել վերաշինութեան գործին: Այս առնչութեամբ Կեդրոնական յանձնախումբը կը մտածէ 1989 թ.-ին աշնան խումբ մը արուեստագէտներ հրաւիրել Հալէպ, զանազան ձեռնարկներով հանդէս գալու, որուն եկամուտը պիտի ուղարկուէր վերաշինութեան գործին⁴³:

1989 թ.-ի Ապրիլ 2–10 հայ աւետարանական համայնքէն պատուիրակութիւն մը կ'այցելէ Հայաստան՝ մօտէն ծանօթանալու երկրաշարժի պատճառած աղէտին եւ տեղեակ ըլլալու վերապորոշներու կարիքներուն⁴⁴:

8 Յունուար 1989 թ.-ին սուրիահայութիւնը ներկայացնող պատուիրակութիւն մը առաջնորդութեամբ Սուրէն արք. Գաթարոյեանի Բերիոյ եւ Ոսկան եպս. Գալբազեանի Դամասկոսի թեմերու Առաջնորդներու, Գէորգ. ծ. վրդ. Թայրոյեանի հայ կաթողիկէ պատրիարքութեան Դամասկոսի փոխանորդի եւ պետական երեսփոխան՝ իրաւաբան Գրիգոր Էպիփղաթեանի, Ազգային Իշխանութեան անդամներու, կը ներկայանայ Սուրիոյ նախագահին իր երախտագիտութիւնն ու շնորհակալութիւնը յայտնելու նախագահի թոյլտուութեամբ եւ բարձր տնօրինութեամբ կատարուած աշխատանքներուն, զորս ցուցաբերեցին աղէտեալ հայ ժողովուրդին իրենց արհաւիրքի օրերուն: «... այդ դիրութեանց ընծայումներէն մէկն է բեռնատար վեց օդանաւեր, որոնք սուրիահայութեան օժանդակութիւնները ձրիօրէն Հայաս-

⁴² Նոյն տեղը, թ. 9:

⁴³ Նոյն տեղը, թ. 9:

⁴⁴ «Ջանաւէր» ամսաթերթ, ԾԲ. տարի, Մայիս 1989, թիւ 5, էջ 112:

տան փոխադրեցին»⁴⁵: Պատուիրակութիւնը Նախագահին կը փոխանցէ Ամենայն Հայոց եւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Հայրապետներու շնորհակալական եւ երախտագիտական խօսքերը, ուր ըստած է. «Սիրոյ, շնորհակալութեան, երախտագիտութեան անկեղծ զգացումները այն հայրական հոգատարութեան, զօրակցութեան եւ մեծագումար օժանդակութեանց համար, որ սուրիական իշխանութիւնը շուտափոյթ փոխանցեց Հայաստանի մեր ժողովուրդին, Մայր Հայրենիքը հարուածող աղէտին յաջորդող քանի մը օրերուն ընթացքին, եւ բացառիկ այն թոյլտուութեան համար, որոնց շնորհիւ սուրիահայութիւնը հնարաւորութիւն ունեցաւ իր նպաստը բերելու Հայրենիքի աղէտեալ մեր քոյրերուն եւ եղբայրներուն»⁴⁶: Նախագահը իր կարգին ջերմ, բարեկամական զգացումները կը յայտնէ, զորս կը տածէ հայութեան հանդէպ: Կ'անդրադառնայ դէպի Հայաստան իր այցելութեան մասին եւ կ'արտայայտուի, որ «այն սրտաբուխ եւ անկեղծ ընդունելութիւնը, որուն արժանացած էր պահ մը մտածել տուած էր, որ ինք կը գտնուէր Հալէպ քաղաքի ջերմութեան մէջ՝ շրջապատուած սուրիացիներով»⁴⁷:

Արդ, միայն հալէպահայութիւնը իր անձնական նախաձեռնութեամբ Երեւան կ'առաքէ սուրիական երկու օդանաւ, բեռնաւորուած 80 թոն՝ դեղորայք, բժշկական գործիքներ, ելեկտրական շարժակներ, բրդեղէն գուլպաներ, ներքնագգեստ, կօշիկ եւ

⁴⁵ «Ազդակ» օրաթերթ, ԿԲ. տարի, թիւ 266 (17223) 25 Յունուար 1989, Պէյրութ:

⁴⁶ ՄՏԿԿԱ ԲԹ, հ. 3, ց. 1, թղթ. 39, թերթ 88, 89:

⁴⁷ «Ազդակ» օրաթերթ, ԿԲ. տարի, թիւ 266 (17223) 25 Յունուար 1989, Պէյրութ:

այլն: Դամասկոսի հայութիւնը եւս Յունուար 1989 թ.-ին կ'առաքէ իր առաջին օդանաւը⁴⁸:

19 Յունուար 1989 թ.-ին Դամասկոսի մէջ «Նորութիւններ» մամուլի գործակալութեան եւ Սուրիոյ հայ համայնքի ներկայացուցիչներու նախաձեռնութեամբ բացում կը կատարուի Հայաստանի աղէտալի երկրաշարժը արտացոլող 63 լուսանկարներու ցուցահանդէսին: Միջոցառման ներկայ կ'ըլլան Սուրիոյ մշակութի նախարար Նաճահ ալ-Աթթար, Դամասկոսի եւ Յունաստանի հայոց թեմի առաջնորդ Ոսկան եպս.Գալիաքեան եւ Սուրիոյ հասարակութեան ներկայացուցիչները: ԹԱՍՍ-ի թղթակիցին հետ զրոյցի ընթացքին Սրբազանը կը յայտնէ, որ Սուրիոյ մէջ բնակող ողջ ժողովուրդը, անկախ կրօնքի կամ դաւանանքի, մասնակցած է աղէտեալներուն համար կազմակերպուած հանգանակութեան: «Մեր մարդկային պարտքն է թերեւացնել երկրաշարժից տուժածների վիշտը, որոնք կորցրել են իրենց հարազատներին ու բարեկամներին ...»: Հանդիպման ընթացքին Սրբազանը թղթակիցին կը յայտնէ որ մինչ սոյն թուականը աղէտեալներուն համար Սուրիայէն Հայաստան ուղարկուած է «40-ական տոննա պարենամթերք, դեղորայք, հագուստ, ծածկոցներ ...»՝ նպաստելու քաղաքներու եւ գիւղերու վերածնման աշխատանքներուն: «Վերջին ինքնաթիռը Սիրիայից Հայաստան ուղարկուեց վեց օր առաջ»: Եպիսկոպոսը փափաք կը յայտնէ որ լուսանկարները ցուցադրուին ոչ միայն Դամասկոսի, այլ նաեւ Հալէպի եւ Յունաստանի հայ եկեղեցիներուն մէջ⁴⁹:

⁴⁸ «Ազդակ» օրաթերթ, ԿԲ. տարի, թիւ 244 (17201) 29 Դեկտեմբեր 1988, Պէյրութ:

⁴⁹ «Սովետական Ղարաբաղ» օրաթերթ, N 18 (15414), 21 հունվարի 1989, էջ 3:

1989 թ. Ապրիլ 21-էն 29-ը Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս ՆՍՕՏՏ Վազգէն Ա.-ի հրաւերով Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան շքախումբը, ՆՍՕՏՏ Գարեգին Ա. Վեհափառի հովանաւորութեամբ կը գտնուի Հայաստան: Այդ շքախումբին մաս կը կազմէր Բերիոյ թեմի Առաջնորդ Սուրէն արք. Գաթարոյեան:

Այդ այցելութեան գլխաւոր նպատակներէն էր մօտէն տեղեկանալ Լենինականի երկրաշարժէն աղէտեալ եւ ւերեալ քաղաքներուն եւ գիւղերուն վերաշինութեան եւ ժողովուրդի վերականգնումի աշխատանքներուն ու գործնական գետնի վրայ Հայաստանի պետական իշխանութեանց հետ ծրագրել Կիլիկեան կաթողիկոսութեան կողմէ իրականցուելիք ծրագիրները: Կաթողիկոսի շքախումբը հանդիպում կ'ունենայ Երեւանի մէջ Վարչապետի տեղակալի եւ անոր օգնականներուն հետ, որոնց հիմնական առաքելութիւնն էր զբաղիլ վերաշինութեան եւ վերականգնումի յատուկ գործերով:

Վերադարձին, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսութիւնը այս մասին կը տեղեկացնէ իր թեմերուն՝ միաժամանակ յանձնարարելով «թեմի մասնայատուկ պայմաններու լոյսին տակ, ընծայելու համար Ձեր թեմի մասնակցութիւնը եւ բերելու Ձեր թեմի օժանդակութիւնը, միշտ տեղեակ պահելով մեզ այս ուղղութեամբ ձեր կատարած եւ կատարելիք աշխատանքներուն մասին»⁵⁰: Կաթողիկոսութիւնը հետեւեալ ցուցմունքները կը հաղորդէ իր թեմերուն.

«ա.-Անմիջական փութով սատարել ժամանակաւոր բնակարաններու (prefabricated) հայթայթման կամ կառուցման, աղէտեալ շրջաններու՝ Լենինականի, Ստեփանաւանի կամ Սպիտա-

⁵⁰ ՄՏԿԿԱ ԲԹ, հ. 3, ց. 1, թղթ. 40, թ. 20:

կի եւ այլ գիւղական շրջաններու մէջ, որովհետեւ զգացինք ու հաստատեցինք, որ մինչեւ յառաջիկայ ծմեռ հարկ է որ ապահովուին բնակարանային պայմաններ, որպէսզի աղէտեալ շրջանի հայութիւնը մնայ այդ շրջաններուն մէջ եւ չցրուին չորս դին Հայաստանի կամ Խորհրդային Միութեան այլ հանրապետութիւններու տարածքին վրայ: Ասիկա անմիջական նշանակութիւն ունի, որովհետեւ իմացանք որ բաւական թիւով հայեր արդէն հեռացած են շրջաններէն: Մեզի համար ցաւալի է տեսնել որ հայ դպրոցական մանուկներ պարտէզի մէջ հաստատուած վրաններու տակ կը յաճախէին դպրոց, Լենինականի մէջ:

բ.-Ուժ տալ դպրոցական եւ հանրային սպասարկութեան կոչուած այլ հաստատութիւններու սարքաւորումներուն, արդիական օգտաշատ արհեստագիտական (Թէքնոլոճիքըլ) տուեալներով ձեռք բերուած:

գ.-Սատարել փոքր գործարաններու, աշխատանոցներու հաստատման եւ սարքաւորման, որպէսզի արդիաբերական գործունէութիւնը զարգանայ Հայաստանի մէջ, յատկապէս Ստեփանաւանի եւ այլ շրջաններու մէջ»⁵¹:

Երկրաշարժի աղէտեալներուն համար հանգանակուած գումարին մնացեալ մասը Բերիոյ թեմի Ազգային վարչութեան խնդրանքով կը յանձնուի Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսին, որ իր կարգին կը փոխանցէ Հայաստան Համահայկական հիմնադրամին՝ աղէտի գօտիի օժանդակութեան ծրագիրին: Ծրագիրը ի գործ կը դրուի «Գիւմրիի մէջ ամբողջացնել կառուցումը երկու բնակարային շէնքերու»⁵²: Բերիոյ թեմի հայ համայնքի աջակցութեամբ Գիւմրիի «ԱՆԻ» եւ «ՄՈՒՇ» թաղամասերու անօ-

⁵¹ ՄՏԿԿԱ ԲԹ, հ. 3, ց. 1, թղթ. 40, թ. 20 շրջ.:

⁵² «Գանձասար» բացառիկ, 1997, Հալէպ, էջ 10:

թեւան ընտանիքներու շարք մը բնակելի շէնքերու կառուցումը կը կատարուի⁵³:

1997 թ. Հոկտեմբերի կիսուն Հայաստան համահայկական հիմնադրամի իրագործումով, կառուցապատման ծրագիրը կը հասնի աւարտին եւ հիմնադրամի տնօրէնի հրաւերով Բերիոյ թեմի Առաջնորդ՝ Սուրէն արք. Գաթարոյեան ներկայ կը գտնուի կառուցուած 28 բնակարաններու յանձնման արարողութեան: 28 բնակարաններու մուտքերու վրայ կար հետեւեալ յիշատակութիւնը. «Նուէր Բերիոյ թեմի ազգ. առաջնորդարանի եւ Ժողովուրդի անունից»⁵⁴:

Երկրաշարժի աղէտեալ շրջաններու վերակառուցման ֆոնտին իր բարեգործական մասնակցութիւնը կը բերէ Հալէպի Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ «Նանոր» երգչախումբը Յարութին Կէնտիմեանի խմբավարութեամբ⁵⁵:

Երկրաշարժի օրերուն սփիւռքահայ կանայք անկախ յանձնախումբեր կազմելով ձեռնամուխ եղան հայրենիքին օգնելու աշխատանքներուն: Ինչպէս Սփիւքի այլ համայնքներու, այնպէս ալ Սուրիոյ, Դամասկոսի մէջ, 1990 թ. Սեպտեմբեր 15-ին ծնունդ կ'առնէ «Հայաստանի Օգնութեան Սուրիահայ Կանանց Յանձնախումբ»ը, որ արգասիքն է 1987 թ.-ի Սեպտեմբերին Երեւանի մէջ կայացած հայ կանանց տասնօրեայ Ա. համագումարին ահագանգային կոչին⁵⁶: Յանձնախումբը բաղկացած էր Հալէպի եւ Դամասկոսի մշակութային, բարեսիրական եւ եկեղեցական 15

⁵³ «Գանձասար» բացառիկ, նոյն տեղը: Տե՛ս նաեւ՝ Պետրոսյան Ք., Հայրենիք-Սփյուռք հարաբերությունները 1988–2001 թթ., Երևան, 2011, էջ 68:

⁵⁴ «Գանձասար» բացառիկ, նոյն տեղը:

⁵⁵ ՀԱԱ, ֆ. 875, ց. 15, գ. 10, թ. 7:

⁵⁶ «Արարատ» օրաթերթ, 54-րդ տարի, թիւ 14270 (15), 25 Դեկտեմբեր 1990, Պէյրույ, էջ 3:

միութիւններու կին ներկայացուցիչներէ եւ յիշեալ համայնքներու կին մտաւորականներէ, որոնց գլխաւոր նպատակն էր.

ա- Համազգային միասնականութեան, միատարութեան եւ համագործակցութեան հրամայական անհրաժեշտութեան բարձրորակ դրսեւորում:

բ- Հոգեմտաւոր թռիչքի անբեկանելի սլացք:

գ- Հայրենանուէր աշխատանքի գիտակից պատրաստակամութիւն⁵⁷:

24 Սեպտեմբեր 1990 թ.-ին Հալէպի մէջ կայացած հանրաժողովի նպատակն էր փոխանցել Երեւանի մէջ կայանալիք հայ կանանց Բ. հաւաքին նախապատրաստական աշխատանքներուն մասին եւ զանոնք եւս ներգրաւել այդ ազգօգուտ ծառայութեան մէջ:

«Քեզ համար Հայաստան» կարգախօսով Հալէպի մէջ ծնունդ կ'առնէ կանանց յանձնախումբ մը, որ կը վայելէր երեք համայնքապետերու աջակցութիւնն ու հովանաւորութիւնը: Այս կանանց յանձնախումբը առաւել ծանօթ է «Քեզ համար կանանց յանձնախումբ» անունով⁵⁸: Կը յիշատակուի որ «Քեզ համար Հայաստան» անկախ միութիւն կամ յանձնախումբ եղած է «12 հայրենասէր տիկիներէ: Միութիւնը դիմած է Հալէպի մէջ գործող միութիւններուն՝ համագործակցութեան նպատակով, այդ համագործակցութիւնը երկար չէ տեւած: Յանձնախումբը գործած է

⁵⁷ Նոյն տեղը:

⁵⁸ Ազգեզեան Հուրի, Դամասկոսի հայ գաղութի մասին (համառօտ ուրուագիծ), «Հասկ հայագիտական տարեգիրք, նոր շրջան, Ժ. տարի, 2002–2006, էջ 352: 15 Յունուար 1994 թ. «Քեզ համար Հայաստան» Դամասկոսի կանանց յանձնախումբը յատուկ միջոցառումով կը ներկայացնէ անուանի դաշնակահար Վարդան Մամիկոնեանը: Տե՛ս «Չարթօնք» օրաթերթ, ԾԷ. տարի, թիւ 6 (16.507), 12 Յունուար 1994, Պէյրութ:

միայնակ⁵⁹: Սուրիահայ Կանանց յանձնախումբը շարունակելով իր ազգանուէր գործունէութիւնը առաջնահերթ խնդիր համարած է օգնութեան փութալ Արցախի երեխաներուն նաեւ: Այս առումով Հալէպի եւ Դամասկոսի կանանց յանձնախումբերը ձեռնարկած են Արցախի 1–14 տարեկան երեխաներու համար հանդերձահաւաքի եւ նուիրահաւաքի աշխատանքներուն: Կարճ ժամանակուան ընթացքին անոնք հաւաքած են շուրջ «400 քիլո-յէն անելի նոր զգեստ, նոր ներքնազգեստ, այլ եւ այլ առարկաներ՝ զանոնք փութացնելու Արցախի կարօտեալ երեխաներուն»⁶⁰:

Յանձնախումբի կողմէ ապրանքափոխադրութեան եւ Արցախի երեխաներուն յանձնելու համար կ'որոշուի Արցախ ուղարկել Դամասկոսէն Կիւլիզար Օգումուշեան (ՀՄՄ Նոր Սերունդ) եւ Հալէպէն՝ քոյր Թիոպիսթէ Պետրոսեան (Հայ կաթողիկէ համայնքէն), որոնց առաքելութիւնը յաջողութեամբ կը պսակուի⁶¹:

Սուրիահայ Կանանց յանձնախումբը Դամասկոսի եւ Հալէպի մէջ կը կազմակերպէ «Ձեռային աշխատանքներու» ցուցահանդէս մրցոյթ, որոնք գնահատուելով նշանակուած դատական կազմին կողմէ պիտի ուղարկուէին Հայաստան այնտեղ ցուցադրուելու եւ վաճառուելու 1991 թ.-ի Հոկտեմբերին կայանալիք

⁵⁹ Տե՛ս Գաբրիէլեան Մարիա, Սուրիահայութեան օժանդակութիւններ երկրաշարժի 1988 թ.- աղետալներուն, Հալէպ, 2000 (անտիպ ուսումնասիրութիւն): Տե՛ս նաեւ՝ Ազէզեան Հուրի, Դամասկոսի հայ գաղութի մասին (համառօտ ուրուագիծ), «Հասկ հայագիտական տարեգիրք, նոր շրջան, Ժ. տարի, 2002–2006, էջ 352: 15 Յունուար 1994 թ. «Քեզ համար Հայաստան» Դամասկոսի կանանց յանձնախումբը յատուկ միջոցառումով կը ներկայացնէ անուանի դաշնակահար Վարդան Մամիկոնեանը: Տե՛ս «Չարթօնք» օրաթերթ, ԾԼ. տարի, թիւ 6 (16.507), 12 Յունուար 1994, Պէյրութ:

⁶⁰ «Արարատ» օրաթերթ, 54-րդ տարի, թիւ 14281 (26), 20 Յունուար 1991, Պէյրութ, էջ 3:

⁶¹ Նոյն տեղը:

Սփիւռքահայ Կանանց երկրորդ հաւաքին եւ վաճառքի հասոյթը յատկացնել՝ աղէտեալներու ֆոնտին⁶²:

Սուրիահայ կանանց յանձնախումբը կը գործէ մինչեւ 1994 թ., մինչդեռ Հալէպի յանձնախումբը մինչեւ 2011 թ.:

10 Դեկտեմբեր 1989 թ., Հայաստանի երկրաշարժի Ա. տարելիցի օրերուն, Հալէպ բժ. Ռոպեր Ճեպեճեանի տան մէջ տեղի կ'ունենայ ընկերային հաւաք, ուր ներկայ կը գտնուին հայրենի հիւրեր՝ Երեւանի համալսարանի աստրոֆիզիկայի (astrophysics-աստղաբնագիտութեան) դասախօս փրոֆ.Միքայէլ Ղազարեան⁶³ եւ Երեւանի արեւելագիտութեան ինստիտուտէն գիտութիւններու թեկնածու տիկ. Յասմիկ Մկրտիչեան⁶⁴: Այնտեղ կը ցուցադրուին երկրաշարժին նուիրուած Շարլզ Ազնաւուրի «Քեզ համար, Հայաստան» երգի տեսաներիզները: Հաւաքի ընթացքին տիկ. Լուիզ Ճեպեճեանի կողմէ կ'ընթերցուի «Հայրենիքի Ձայնին» մէջ լոյս տեսած «Բարի երթ Ամարասին» յօդուածը: «Ամարաս»-ը՝ Լեռնային Ղարաբաղի բարեգործական կազմակերպութիւնը հիմնուած էր 1989 թ.-ի Մարտ 5-ին⁶⁵ Ստեփանակերտի մէջ: Հասարակական բարեգործական կազմակերպութեան հիմնական խնդիրներէն էր օգնութիւն ցոյց տալ Արցախի կարիքաւորներուն, բարձրացնել ընտանիքի դերը հասարակութեան մէջ:

⁶² Նոյն տեղը:

⁶³ Փրոֆ. Միքայէլ Ղազարեան, տեղակայն էր ակադեմիկոս Վիքթոր Համբարձումեանին, Հալէպի համալսարանի կողմէ հիւրաբար կը գտնուէր այնտեղ: Տե՛ս «Ջանասէր» ամսաթերթ, ԾԳ. տարի, թիւ 2–3, Փետրուար-Մարտ 1990, Պէյրութ, էջ 59:

⁶⁴ Տիկ. Յասմիկ Մկրտիչեան Հալէպ ժամանած էր Հալէպի համալսարանի Արաբական գիտութիւններու պատմութեան ինստիտուտի (Թուրաս- تراث - ժառանգութիւն – Ա.Ֆ.) մէջ հետազօտութիւն կատարելու համար: Ան Հայաստանէն Հալէպ ժամանած «առաջին գիտաշխատողն էր: Տե՛ս «Ջանասէր» ամսաթերթ, ԾԳ. տարի, թիւ 2–3, Փետրուար-Մարտ 1990, Պէյրութ, էջ 59:

⁶⁵ Լեռնային Ղարաբաղի բարեգործական «Ամարաս» կազմակերպութեան կանոնադրութեան մասին տե՛ս «Սովետական Ղարաբաղ» օրաթերթ, N 6 (15402), 7 հունվարի 1989, էջ 4:

Կազմակերպությունը կը համագործակցէր «պետական եւ հասարակական պաշտօնական եւ ոչ-պաշտօնական կազմակերպութիւնների, ինչպէս նաեւ եկեղեցու հետ»⁶⁶:

Ներկաները առաջնահերթ կը համարեն զօրակցիլ Արցախին՝ անդամակցելով «Ամարաս» բարեգործական ընկերութեան շարքերը եւ այս աշխատանքին համար յարմար կը նկատեն կապ հաստատել Մեսրոպ Մաշտոցի անուան Մատենադարանի, ձեռագիրերու գիտական պահպանման բաժինի վարիչ, պատմաբան Վարդան Գրիգորեանի միջոցաւ⁶⁷:

1989 թ.-ի Օգոստոսին Դամասկոս կը ժամանէ Հայաստանի երկրաշարժէն փրկուած երեխաներու երկու խումբ (38–40 հոգի), որոնք կը հիւրընկալուին Դամասկոսի ՀՄՄ-ի կողմէ: Անոնք որոշ ժամանակ ՀՄՄ-ի սկաուտներուն եւ արենոյշներուն հետ Քեսապի մէջ կը մասնակցին անոնց տարեկան բանակումին⁶⁸:

1991 թ.-ի ամրան, նախաձեռնութեամբ եւ կազմակերպութեամբ Հալէպի հայ կաթողիկէ Առաջնորդի՝ արհի. Տ. Պետրոս եպս.(ներկայիս արք.) Միրիաթեանի, Քեսապի շրջանի Պաղճաղաս գիւղի հայ կաթողիկէ կազդուրման կայանի մէջ կը հիւրընկալուին Հայաստանի աղէտի գօտիէն՝ Սպիտակէն 23 աղջիկ եւ Գիւմրիէն 23 մանչ իրենց պատասխանատուներուն հետ, ընդամենը 50 հոգի: Այս ծրագիրը իրականութիւն դարձած է Հայաստանի Աշխատանքի եւ Ընկերային հարցերու նախարար Աշոտ

⁶⁶ «Ամարաս»-ը պիտի օժանդակէր նաեւ հայ մշակոյթի, լեզուի, արուեստի զարգացման, ազգային աւանդոյթներու, ծեսերու, արհեստներու վերածնման, պատմութեան եւ մշակոյթի յուշարձաններու պահպանման ու վերականգնումին: Տե՛ս «Ջանասէր» ամսաթերթ, ԾԳ. տարի, թիւ 2–3, Փետրուար–Մարտ 1990, Պէյրույթ, էջ 59:

⁶⁷ «Ջանասէր» ամսաթերթ, ԾԳ. տարի, թիւ 2–3, Փետրուար–Մարտ 1990, Պէյրույթ, էջ 59:

Եսայեանի, աշխատանքի եւ սոցիալական ապահովութեան փոխ նախարար Գեղամ Ղարիպճանեանի (փոխ նախարարի պաշտօն վարած է 1991–95-ին) եւ համանուն նախարարութեան միջազգային բարեսիրական կազմակերպութեանց բաժինի վարիչ Վարդուիի Մանուկեանի գործակցութեամբ⁶⁹:

Եզրակացութիւն. 1988 թ. ամերիչ երկրաշարժը խլեց հազարաւոր մարդոց կեանքը: Մեծ թիւով հայրենակիցներ այս բնութեան աղէտին հետեւանքով մնացին անօթեւան: Սփիւռքը մէկ մարդու նման ոտքի կանգնեցաւ, հայ եւ օտար մասնագէտներու օժանդակութեամբ վերականգնումի աշխատանքներ կատարուեցան: Սակայն վերքը բուժել անհնար էր:

Այսօր երեք տասնամեակ անցած է այդ օրերէն ու տակաւին որոշ մարդիկ անօթեւան կը շարունակեն ապրիլ անմխիթար պայմաններով: Յաւը համախմբեց համայն հայութիւնը եւ այս նոր սկիզբ էր Հայրենիք-Սփիւռք համագործակցութեան նոր ժամանակաշրջանի:

Ани А. Фишенкджян, *Институт истории НАН РА, к.и.н., Помощь сирийских армян пострадавшей от Спитакского землетрясения 1988 г. Армении.*

Прошло более тридцати лет после катастрофического землетрясения 1988 года в Спитаке. Катастрофа, постигшая армянский народ, привела к бесчисленным человеческим жертвам. Наряду с диаспорой, на помощь пострадавшим бросились страны мира, предоставив лекарства, продукты питания, одежду и другие

⁶⁸ Երկու խումբերու ղեկավարներն էին՝ Յովհաննէս Սարաֆեանն ու Ռուզաննա Սարգիսեանը: Տե՛ս «Արարատ» օրաթերթ, ԾԳ. տարի, թիւ 14068 (287), 4 նոյեմբեր 1989, էջ 3:

⁶⁹ «Արարատ» օրաթերթ, ԾԳ.-րդ տարի, թիւ 14670 (224), 31 Հոկտեմբեր 1991, Պէյրութ, էջ 3:

необходимые предметы. Как и другие общины диаспоры, армянская община Сирии также внесла свой вклад в эту обширную работу. Под эгидой епархиального руководства был образован Центральный Комитет Помощи Армении. Был создан сирийско-армянский Комитет Помощи женщинам Армении. Армянские организации Сирии были вовлечены в эту скоординированную работу внутри общины. Роль сирийских властей в успехе работы армянской общины была велика, они не щадили усилий и на государственном уровне, тем самым способствуя ликвидации последствий землетрясения.

Ani A. Fishenkjian, *Institute of History of the NAS RA, PhD in History, The Assistance of the Syrian Armenians to the Victims of the Spitak 1988 Earthquake in the Fatherland/Armenia.*

It has passed more than thirty years since the disastrous 1988 earthquake of Spitak. This misfortune, which engulfed the Armenian people, caused innumerable human losses. Many governments beside the diasporan communities throughout the world, hurried to the aid of the victims by supplying medicine, food, clothing and other necessities. The Syrian-Armenians, like their compatriots in other diasporan communities, participated in these immense aid-works. For this purpose, the Central Committee for Disaster Relief of Armenia was formed under the patronage of Diocesan Prelates. The Syrian-Armenian Women's Commission for Armenia was called to life. Syrian organizations were also involved by participating in this coordinated work of the Armenian community. In this regard, the role of the Syrian authorities was boundless in contributing in the relief works of the earthquake victims.